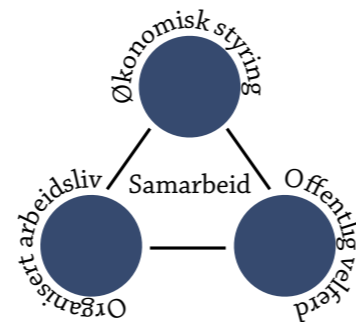

Den nordiske modellen*, versjon 2.0.

Med laboratoriet i telefonen Labster er en av de mange start-up-virksomhetene som har slått seg ned i den gamle «bekledningsfabrikken» i bydel Christianshavn, et steinkast fra hippe Papirøen og to tre fra Københavsoperaen. Det unge firmaet har utviklet en laboratoriesimuleringsteknologi og samarbeider med 150 universiteter og andre læresteder verden over. Laboratoriene får alle plass i telefonen som kan settes inn i en VR-brille, og vips er man på jobb. Foto: YNGVE LEONHARSEN

* De tre grunnpilarene for den nordiske modellen (t.v.):
Økonomisk styring: Makroøkonomisk politikk og næringspolitikk.
Organisert arbeidsliv: Samordnet lønnspolitikk, brede kollektivavtaler og lokalt partssamarbeid.
Offentlig velferd: Velferdsstat, inntektssikring, gratis tjenester og utdanning, aktiv arbeidsmarkedspolitikk.
 Kilde: SAMAK.INFO

Nye digitale løsninger for arbeidsformidling er på full fart inn i det nordiske arbeidsmarkedet.

Hva skjer i møtet mellom ny teknologi og stadig flere frilansere med mulighet for å selge sin arbeidskraft i løsvekt?

Klarer den nordiske modellen å oppgradere seg i tide når utviklingen går på digitale steroider?

KJETIL GYBERG
 Frilansjournalist

København. I en gammel «bekledningsfabrik» i Christianshavn, bydelen som i sin tid var dominert av skipsverft og store fattigmannskvartaler, sitter den tidligere Google-ansatte Mathias Linnemann og reflekterer over hvilke endringer internett har medført innen bransje etter bransje. «Tar man alle markeder og zoomer ut, så ender man med det største av dem alle: Arbeidsmarkedet», konkluderer han. «Her har de digitale dynamikk ikke helt satt inn ennå, men det kommer nå.»

Selv har han nettopp vært med på å starte Worksome, en ny formidlingsplattform der alt fra lengre engasjementer innen IT, tekniske korttidsprosjekter for ingeniører, enkeltoppdrag for økonomikonsulenter og kreative jobs for designere og fotografer søker sin match i møtet med plattformens åpne frilansdatabase. Siden Worksome startet opp for et par måneder siden, har litt under 300 virksomheter opprettet en profil og lagt ut 80 jobboppdrag verdt et sted mellom fire og seks millioner danske kroner. Litt over 600 nøyte utvalgte frilansere har fått slippe til på markedsplattformen, der det så langt har vært rundt 20 prosent match mellom tilbudte oppdrag og en oppdragstager fra basen.

Pr. i dag er Worksome en ren formidlingsportal som tar en liten kommisjon for å koble

partene i det nye arbeidslivet. Men på sikt ser Linnemann for seg at de kommer til å ligne mer på en arbeidsgiver som ansetter frilansere, sikrer dem oppdrag og betaler ut lønn etter at skatter og innbetalinger til sosiale ytelser er blitt trukket fra. «Det er da det virkelig blir transformerende», sier Linnemann. «Da kan alle som vil, jobbe på frilansaktige vilkår og samtidig være en del av systemet når man blir syk, venter barn og så videre.»

Flexicurity. Worksome ser i så måte for seg både å være en utvidelse og en teknologisk oppgradering av den såkalte «flexicurity»-modellen som er blitt bygget opp av partene i dansk arbeidsliv siden 1990-tallet. Fokuset har vært på å gjøre det lettere for bedrifter både å ansette og si opp folk etter behov, mot at blant annet dagpengeordningen utvides. Men i dette bildet er det en gruppe som har falt inn i en blindsoner. «Innenfor den skandinaviske modellen i dag er det slik at man enten er ansatt eller arbeidsløs», konstaterer Linnemann. «Rommet i midten, der man enten er frilanser eller deltids- eller prosjektansatt, eller man er en pensjonist som gjerne vil arbeide litt, er en gråsoner.»

Worksome mener at deres konsept både gjør det enda lettere for bedrifter å sette ut oppdrag, samtidig som de bidrar til å løfte en gruppe som ofte har falt utenfor sikkerhetsnettet inn i varmen. Linnemann innser likevel at dette rokker ved selve fundamentet for den nordiske arbeidsmarkedsmodellen: Den faste ansettelsen.

Dette rokker ved selve fundamentet for den nordiske arbeidsmarkedsmodellen: Den faste ansettelsen.

Den nordiske modellen, versjon 2.0.

Friløst for plattformer Kafeen i inngangspartiet i den gamle «bakedningsfabrikken» i bydel Christianshavn som er blitt inkubasjonssted for en rekke gründervirksomheter er én av flere uformelle møteplasser for de nystartede nettbaserte bedriftene.

Alle foto: YNGVE LEONHARSEN

«Å klikke inn når man har lyst å arbeide og klikke ut når man ikke har lyst, er nok noe særlig yngre, høyt utdannede kan se for seg.»

Lars Qvistgård, leder for fagbevegelsen Akademikerne i Danmark

«Det kan godt hende at andelen fast ansatte kommer til å falle, og at flere kommer til å ville jobbe på mer fleksible vilkår», erkjenner han. «Men det er nødvendig å tenke innovativt rundt dette. For hvis ikke vi gjør det, så vil internasjonale plattformer som er likegyldige til den nordiske modellen komme på banen.»

Digital minimumslønn. Dette argumentet kjøper Lars Qvistgård, leder for fagbevegelsen Akademikerne i Danmark. «Det er definitivt en trussel at andre aktører kan komme på banen», sier han på sitt kontor ved Nørreport. «Derfor har vi også omfavnet Worksome med stor porsjon velvilje.»

Mens de fleste aktørene innen plattformbasert arbeidsformidling i Norden pr. i dag enten tilbyr høyt utdannet utenlandsk arbeidskraft til lav pris, slik som Upwork eller Freelancer.com – eller billig, lavt kvalifisert lokal arbeidskraft slik som Uber eller TaskRabbit, representerer Worksome med sine lokalt rekrutterte akademikere på en ny utfordring.

«Det er nytt i Danmark at man kan få levert et bredt spekter av høyt utdannede ytelse på denne måten», bekrefter Qvistgård. «At man som bedrift kan definere sine kjerneoppgaver, og så kjøpe inn resten i form av revisorer, ingeniører osv. via en plattform er en ny måte å tenke på.»

I Danmark som i Norge er nettopp akademikere blant de yrkesgrupper som har sett størst økning i såkalt atypiske ansettelsesforhold de siste årene, enten som frilansere, deltidsansatte eller oppdragstagerer. Mens mange ufrivillig har endt opp i denne situasjonen, understreker Qvistgård at en del også nå ønsker å jobbe på denne måten.

«Å klikke inn når man har lyst å arbeide og klikke ut når man ikke har lyst, er nok noe særlig yngre, høyt utdannede kan se for seg», sier han. «Siden dette er virkeligheten, så handler det om å få skapt noen rammer som gjør at det blir et ordentlig arbeidsmarked ut av det.»

Om her begynner den store utfordringen. For mens Danmark har en høy grad av tariffavtaledekning som sikrer gode lønns- og arbeidsvilkår for de fast ansatte (88 prosent av denne gruppen mot Norges 67 prosent), ser fagforeningslederen det som urealistisk å få til et kollektivt avtaleverk for akademikere innen plattformøkonomien. Spørsmålet er da hvordan man får sikret rimelige kontraktvilkår og et levelig lønnsnivå i den digitale sektoren.

«Mange av disse plattformene er jo rene auksjoner hvor det er om å gjøre å få ting så billig som mulig», konstaterer Qvistgård. «Så nettopp gjennom å gå i dialog med slike som Worksome kan vi kanskje få skapt en forståelse for hva den rette lønnen er for en gitt type jobb, så vi i det minste har en slags minimumslønn på plass. «

De selvstendige. Men hvorfor egentlig bry seg om en problemstilling som foreløpig er høyst marginal i en nordisk kontekst? Årsaken er at den nye teknologien kan koble seg opp på en allerede stor gruppe med løsere tilknytning til arbeidslivet.

«Det som er mest interessant, er å se på plattformøkonomien som del av den bredere utviklingen i retning av stadig flere selvstendig næringsdrivende uten ansatte», sier Anna Ilsøe, arbeidsmarkedsforsker ved Københavns Universitet.

«Mange av problemstillingene innen dette feltet finnes jo allerede for denne gruppen, og da blir det hele kvantitativt et mye større fenomen.»

Ilsøe viser til at det ble registrert 32 000 nye enkeltmannsforetak uten ansatte i Danmark i perioden mellom 2000 og 2014, en gruppe som samlet utgjør rundt 140 000 mennesker. Hun ser for seg at de nye arbeidsformidlingsplattformene kan bli en akselerator for denne utviklingen, og at det nå kan oppstå et samlet, parallelt frilansarbeidsmarked.

«I tillegg til denne utviklingen har vi sett en vekst blant marginale deltidsansettelser, det vil si de som jobber under 15 timer fast i uken», påpeker hun.

«Et fremtidsscenario er at folk vil kombinere en deltidsjobb med et supplement innenfor en eller annen form for selvstendig virksomhet. I fremtiden er vi kanskje alle kombinatører.»

Og konturene av dette fremtidige arbeidslivet, forstørret av den nye teknologien, har for tiden satt i gang en definitiv arbeidskamp. For bør oppdragstagerne betraktes som uavhengige foretak på et fritt marked, eller handler det om et slags ansettelsesforhold som foreløpig står uten fullgodt sosialt beskyttelsesnett og uten retten til kollektiv organisering?

«De nordiske modeller er svært dårlige til rent juridisk å håndtere de som kombinerer selvstendig virksomhet med lønnsarbeid», konstaterer Ilsøe.

«Hva gjør vi når våre systemer kun gjenkjenner tradisjonelle lønnsinntagere eller selvstendig næringsvirksomhet med ansatte?»

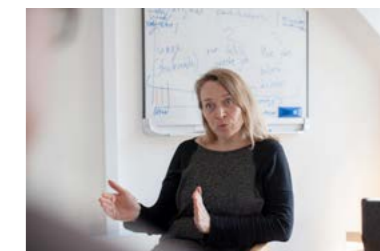
Konsekvensen er at hverken arbeidsledighetstrygden, sykepengeordningen, fødselspermisjonen eller etterutdanningssystemet er tilpasset det nye arbeidsmarkedet som mange allerede lever i. Likevel er det pensjonssystemet som står overfor den største utfordringen, ifølge Ilsøe.

«Hvis vi får en lagdelt sysselsetting hvor vi har en deltidsjobb toppet opp med noen honorar-oppgaver, så får vi ikke betalt inn nok til pensjonen», konstaterer hun.

«Det betyr at langt flere vil være berettiget til en rekke tillegg utover minstepensjonen. Det er en potensiell bombe under velferdsstatens finansiering.»

«Et fremtidsscenario er at folk vil kombinere en deltidsjobb med et supplement innenfor en eller annen form for selvstendig virksomhet. I fremtiden er vi kanskje alle kombinatører.»

Anna Ilsøe, arbeidsmarkedsforsker ved Københavns Universitet

Hverken arbeidsledighetstrygden, sykepengeordningen, fødselspermisjonen eller etterutdanningssystemet er tilpasset det nye arbeidsmarkedet som mange allerede lever i.

Den nordiske modellen, versjon 2.0.

Negativ arbeidsfrihet. Og det er ikke bare trygdesystemet som utfordres av det nye arbeidsmarkedet som mange nå for alvor begynner å se konturene av. Veksten i atypiske ansettelsesforhold koblet med fremveksten av en ny digital gig-økonomi der folk tar oppdrag på nett, er ifølge Ove K. Pedersen, professor i komparativ politisk økonomi ved *Copenhagen Business School*, en enorm utfordring for hele trepartssamarbeidet og det kollektive avtalesystemet i Norden.

«Det er noen dype endringer i arbeidslivet som finner sted nå, kanskje dypere enn de endringer som fant sted på 1970-tallet under avindustrialiseringen», sier han på sitt kontor like ved høyskolens campus i Frederiksberg. «Det er en utfordring for hele vårt inntekstsystem og de samarbeidsstrukturer som preger den permanente ansettelsen.»

Med boken «Markedsstaten» har Pedersen skrevet det danske arbeidsmarkedets juridiske og politiske tilblivelseshistorie. Konklusjonen er at arbeiderens mulighet til å selge sin arbeidskraft på et helt åpent og fritt marked, aldri har eksistert i Danmark i juridisk forstand. Det berømte September-forliket i 1899 som skapte den første hovedavtalen mellom arbeidstager- og arbeidsgiverorganisasjonene i Norden, innebar ifølge Pedersen at det moderne arbeidende subjekt ble til på samme tid som det ble underkastet arbeidsgiverorganisasjonenes hierarki og det kollektive avtaleverket. Arbeidsfriheten er dermed aldri blitt positivt definert, men har alltid vært underlagt fellesskapets interesser.

«Det her vært med på å garantere de nordiske landenes enorme velferdssuksess og økonomiske fremgang», sier Pedersen. «Hvis vi nå får en positivt definert arbeidsfrihet, så står fellesskapsforståelsen, solidariteten, den skattefinansierte velferdsstaten og de kollektive overenskomstene, med andre ord alt det grunnleggende, på spill.»

Muligheten til å selge sin arbeidskraft i løsvekt slik de nye digitale plattformene åpner for, utgjør dermed potensielt en eksistensiell trussel for den nordiske modellen. Samtidig er de nye atypiske ansettelsesforholdene med på å legge grunnlaget for en helt ny generasjonskonflikt, ifølge Pedersen: For mens svært mange eldre har faste jobber i offentlig sektor, er det særlig de unge i privat sektor som befinner seg i det nye, mer usikre arbeidsmarkedet.

Denne nye interessekonflikten, sammen med en rent demografisk utvikling mot en stadig eldre befolkning, gjør at Pedersen nå er usikker på om den nordiske modellen denne gang er fleksibel nok til å takle utfordringene.

«Det er første gang den politisk dominerende gruppen i befolkningen er pensjonert og uproduktiv», sier han. «Det vil kunne føre til en voldsom konservatisme og en manglende tilpasningsdyktighet i hele det politiske systemet.»

Han påpeker at denne demografiske faktoren ikke minst understøtter den formen for velferdspopulisme som har gjort partier som Fremskrittspartiet, Dansk Folkeparti, Sverigedemokraterna og Sannfinnene store i de nordiske landene.

«Disse partiene er sterkt demokratiske og gir uttrykk for borgernes bekymringer og interesser, men de omringer samtidig den sentrumskoalisjonen som har garantert den klassiske velferdsmodellen, det kollektive avtalesystemet og dermed samarbeidet mellom partier, fagbevegelsen og arbeidsgiverorganisasjonene.»

Pedersen understreker at det nettopp var et ideologisk kompromiss i regi av denne sentrumskoalisjonen som muliggjorde den danske flexicurity-modellen under krisen på 1990-tallet. Spørsmålet er i hans øyne om et tilsvarende kompromiss nå er mulig i møte med de utfordringer og konfliktlinjer som den nye teknologien åpner et vindu inn mot. Hvis ikke, vil det kunne oppstå et polarisert samfunn hvor mange befinner seg utenfor den faste ansettelsens høye lønns- og velferdsmurer.

«Det er i så fall den tyske modellen», kommenterer Pedersen. «Det todelt samfunn der de som befinner seg under kollektivavtalenes virkeområde har gode betingelser, mens de som er utenfor ikke har det.»

Digitalisert samarbeidsmodell. Viljen til tilpasning synes i det minste stor blant enkelte nordiske fagforeninger. For Fredrik Söderqvist i Sveriges største fagforening Unionen som organiserer alt fra statstjenestemenn til fotballspillere, handler det om å ta ombord den nye plattformøkonomien for å sikre det svenske næringslivets konkurransedyktighet.

«Det ligger ikke i vårt DNA å være strukturendringsfiendtlige», sier han om fagforeningens holdning til arbeidsformidlingsplattformene.

«Vi er tvert imot livredde for gammel teknologi. Vi må ha det nyeste og være best på det for å overleve.» Han referer til en studie som viser at rundt 4 prosent av svenskene har jobbet opp mot en digital formidlingsplattform, enten i form av oppdrag innen lokale tjenester som taxi, budservice og rengjøring eller innen såkalt crowdsourcing foran en datamaskin.

«Det er første gang den politisk dominerende gruppen i befolkningen er pensjonert og uproduktiv. Det vil kunne føre til en voldsom konservatisme og en manglende tilpasningsdyktighet i hele det politiske systemet.»

Ove K. Pedersen, professor i komparativ politisk økonomi ved Copenhagen Business School

Muligheten til å selge sin arbeidskraft i løsvekt slik de nye, digitale plattformene åpner for, utgjør potensielt en eksistensiell trussel for den nordiske modellen.

Tar arbeidslivet videre I lyse og luftige lokaler i forhenværende industrimiljø i bydel Christianshavn sitter Mathias Linnemann (t.v.). Sammen med blant andre Hans Peter Nielsen (t.h.) har han vært med på å starte den digitale arbeidsmarkedsplattformen *Worksome*, rettet mot fleksible og høykvalifiserte aktører innen IT-, ingeniør- og kreativ-bransje. Alle foto: YNGVE LEONHARDSEN

Arbeidsfriheten er aldri blitt positivt definert, men har alltid vært underlagt fellesskapets interesser.

Den nordiske modellen, versjon 2.0.

Bildeling i sykkelby Gomore er Danmarks største plattform for samkjøring og bildeling. Organisert samkjøring mellom folk som ikke kjenner hverandre fra før er en institusjon som ble etablert ved hjelp av oppslagstavler på universitetene i Tyskland på 1970-tallet og som i tråd med digitaliseringen de siste 10–15 årene i rekordfart har utviklet seg til en svært lukrativ forretning for plattform-operatørene på kontinentet. Gomore er en klassisk kapitalplattform, slik som også airbnb er det: Man trenger en bil eller bolig for å være med på å tjene penger i den såkalte «delingsøkonomien». Også plattformer for formidling av arbeidskraft vokser nå betydelig internasjonalt og omsetter sammen med kapitalplattformene for milliarder av dollar årlig.

Foto: YNGVE LEONHARSDEN

Første skritt bør ifølge LO og flertallet i Delingsøkonomiutvalget være å gi de selvstendige rett til kollektive forhandlinger, noe som i henhold til næringslivets fortolkning av konkurranseloven pr. i dag er ulovlig siden det defineres som kartellvirksomhet.

«Forbrukerne elsker det», legger han til. «Så vårt syn er at vi må lære oss å leve med det og sørge for at det blir godt organisert.»

Söderqvist har i så måte skrevet en rapport som blant annet vektlegger det innovative potensialet i de nye plattformene, også sett fra fagforeningens side.

«Vi må ha to tanker i hodet samtidig», sier han. «Vi må motarbeide useriøse aktører, men samtidig fremme utviklingen mot mer automatisering av arbeidsgiveroppgavene. På den måten kan vi digitalt sikre at arbeidsgiverne følger reglene.»

Han ser for seg at det kan bygges inn algoritmer i de nye plattformene som sikrer at de automatisk utfører transaksjoner i tråd med lovverket og de avtaler partene i arbeidslivet har kommet frem til. Dette arbeidet bør i hans øyne oversees av en sertifiserings- og reguleringsinstitusjon eiet av fagbevegelsen og arbeidsgiverorganisasjonene i fellesskap, noe som virkelig ville være å flytte den nordiske samarbeidsmodellen opp i den digitale sfæren.

«Vi har bedre forutsetninger for å løse dette enn noe annet sted i verden», sier Söderqvist. «Men det betyr ikke at det blir lett.»

Den selvstendige arbeider. For den mer tradisjonelle fagbevegelsen er også den nye teknologien nå en vekker. I rapporten til det norske Delingsøkonomiutvalget som nylig ble lagt frem, lar LOs mindretallsbemerkinger det skinne klart igjennom at organisasjonen nå ser utviklingen mot stadig flere atypiske ansettelsesforhold gjennom de nye plattformenes forstørrelsesglass.

«Vi må gjøre noe nå før det blir for stort og uhåndterbart», konstaterer Trude Tinnlund, LOs representant i utvalget. «Det er ikke så mye nytt i løsarbeidersamfunnet, men teknologien gjør at alt blir enklere.» Hun kritiserer rapportens «vent-og-se»-holdning og understreker i sine bemerkninger at både endringer i trygdesystemet og i arbeidsmiljøloven nå må utredes i lys av utviklingen mot stadig flere enkeltmannsforetak og frilansere også i Norge.

«I Storbritannia har man gått inn for at hele offentlig sektor bør inn i den såkalte delingsøkonomien. Da kan det fort bli slik at en sykepleier eller en rengjøringshjelp må gå inn på appen sin for å få et oppdrag.»

Trude Tinnlund, LOs representant i Delingsøkonomiutvalget

LOs eget svar på denne trenden er etableringen av LO Selvstendige, en ny gren for dem som nå i LOs øyne også må klassifiseres som arbeidere selv om de ikke er fast ansatt. Den grunnleggende bekymringen er at de som til nå har falt mellom alle juridiske stoler, er i ferd med å bli en betydelig lavlønnsgruppe utenfor det organiserte arbeidslivet og den kollektive lønnsdannelsen som står sentralt i den norske modellen.

Første skritt bør ifølge LO og flertallet i Delingsøkonomiutvalget være å gi de selvstendige rett til kollektive forhandlinger, hvilket i henhold til næringslivets fortolkning av konkurranseloven pr. i dag er ulovlig siden det defineres som kartellvirksomhet.

«Målsetningen i fremtiden er å oppnå kollektivavtaler for de selvstendige innenfor hvert enkelt bransjeområde», sier Tinnlund. «Hvordan det skal gjøres har jeg ikke svar på nå, men det er målet.»

LO ser helt tydelig hvilke enorme endringer som kan være på vei: «I Storbritannia har man gått inn for at hele offentlig sektor bør inn i den såkalte delingsøkonomien», sier Tinnlund. «Da kan det fort bli slik at en sykepleier eller en rengjøringshjelp må gå inn på appen sin for å få et oppdrag.»

Og dette kan skje ganske fort. LO, YS, Akademikerne og Unio sendte derfor samme dag som Delingsøkonomi-rapporten ble publisert et fellesbrev til Regjeringen der de ber om et trepartssamarbeid på dette feltet. Så langt uten svar.

«Det som er helt sikkert, er at arbeidslivet er i endring», konstaterer Tinnlund. «Og denne utviklingen i retningen av at stadig flere har en løserer tilknytning til arbeidslivet i form av å være midlertidig ansatt, oppdragstager, selvstendig eller frilansere, må vi finne løsninger på.»

Men hvordan? Og kan det skje i tide? Kanskje best igjen å gi ordet til Ove K. Pedersen:

«Det fascinerende med den nordiske modell er at den har gått i arv fra generasjon til generasjon. Gjør den det også denne gang? Det er spørsmålet. Jeg er optimist på grunn av historien, men pessimist på grunn av utfordringene.»